

GRIGORE ANTIPA – VIZIONAR ȘI SAVANT PATRIOT

Dumitru MURARIU¹

dmurariu@antipa.ro

ABSTRACT: Remembering the valuable scientific contributions and as a founder of many scientific and cultural institutions, Grigore Antipa was a model of a visionary biologist, devoted to the country. With his basic education at the University of Jena – Germany, having as adviser the evolutionist and morphologist Ernst Haeckel, Grigore Antipa became the first Romanian hydrobiologist, oceanologist, ecologist, ichthyologist and not least – museologist. The new museotechnics recently applied in Bucharest's Museum of Natural History and reorganization of the basic exhibition are based on the principles of diorama's structures – invented by Grigore Antipa at the beginning of 20-ies century.

KEYWORDS: vision, scientist, founder of institutions, inventor

Fondator al cercetărilor hidrobiologice din România, militant asiduu pentru punerea în valoare a bogățiilor apelor dulci și marine s-a înscris în pleiada savanților români, între altele și prin minunatul Muzeu de istorie naturală care îi poartă numele, și care într-adevăr i-a fost opera cea mai dragă, Antipa considerându-l drept cel mai eficient mijloc de educație și civilizație.

Născut la 25 noiembrie (stil vechi – 7 decembrie stil nou) 1867, la Botoșani, a făcut studiile primare la Institutul Mărgineanu din orașul natal (1874–1878) și liceul la Iași, la Institutul Academic (1878–1885), unde între dascăli l-a avut pe Grigore Cobălcescu – pionier al științelor naturii din România, care, apreciindu-i calitățile de excelent observator i-a stimulat pasiunea (elevului) de studiere a naturii.

Cu bazele solide ale educației sale, dobândită în atmosfera mediului intelectual ieșean a fost primit cu toată căldura la cursurile facultății de

---

1 Membru corespondent al Academiei Române; doctor în biologie, director adjunct al Institutului de Speologie „Emil Racoviță” al Academiei Române, prim-vicepreședinte al Comitetului Român pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române; președinte al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST; președinte de onoare al Asociației Cultural-Științifice „Dimitrie Ghika – Comănești”.

filosofie a faimoasei Universități germane din Jena, la care, prin inteligența sa excepțională, vioiciunea, comunicativitatea și seriozitatea în lucru l-a cucerit pe părintele ecologiei, marele morfolog, zoolog și evoluționist Ernst Haeckel. Antipa a fost unul din puținii studenți (doar trei) distinși de Haeckel cu mențiunea maximă, pe toată durata carierei sale didactice. De aceea, la terminarea studiilor, maestrul l-a oprit ca asistent al său, dar Antipa a preferat să asculte chemarea țării, care la sfârșit de secol XIX avea mare nevoie de oameni de știință, buni specialiști, capabili să aplice în practică ideile avansate ale cunoașterii.

Revenit în țară, începând cu 1892, activitatea științifică a Dr. Grigore Antipa s-a axat pe două mari direcții: a) – studiul Mării Negre, cunoașterea vieții sturionilor și a clupeidelor – pești străvechi și valoroși din punct de vedere economic, și a înființat prima stațiune de cercetări oceanologice de la Constanța – astăzi Institutul Român de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa”; b) – studiul Dunării și al Deltei, punând în evidență mecanismul complex al producției pescărești a fluviului, de extindere a pisciculturii și a organizat întregul lanț de comercializare modernă a peștilor, a reglementat pescuitul, a militat pentru protecția păsărilor Deltei Dunării, pentru ocrotirea naturii.

Grigore Antipa a descris pentru prima dată, plaurul și caracterele particulare ale solului de aluviune. După Antipa, solul din regiunea inundabilă a Dunării asigură existența unei flore și a unei faune speciale, în perioada inundațiilor de primăvară; o altă floră și o altă faună își fac loc la retragerea apelor. Antipa a militat pentru punerea în valoare a regiunii inudabile a Dunării, a avut vederi științifice asupra temei îndiguirii fluviului – vederi confirmate (din nefericire) cu ocazia repetatelor inundații catastrofale, când a fost nevoie de ruperea „corsetului” Dunării, pentru diminuarea pagubelor umane și economice. De aceea, astăzi, ideile Dr. Grigore Antipa stau la baza lucrărilor de ameliorare a terenurilor inundabile din România și din lume.

Geologia și petrografia, fizica și chimia, climatologia, hidrografia și geografia, botanica împreună cu bacteriologia și fiziologia vegetală, zoologia cu speologia și biologia generală au metode speciale de cercetare, dar împreună pot sprijini temele fundamentale și aplicative, de sinteză și în cele din urmă – de susținere a dezvoltării economice.

Dar Grigore Antipa n-a fost numai un eminent cercetător și excelent practician, cu aptitudini de economist. De la el ne-a rămas o valoroasă

lucrare, un adevărat tratat de sociologie, aplicat la realitățile românești. Este vorba despre cartea „*Problemele evoluției poporului român*”, tipărită de Academia Română în anul 1919.

Pe linie muzeologică a scris principiile generale de organizare a muzeelor de științele naturii. În clădirea din Kiseleff – deschisă de peste un secol pentru vizitatori se pot vedea primele diorame concepute de Grigore Antipa, încă din 1907. Prezentarea animalelor în relațiile lor firești intra- și interspecifiche, în mediul lor natural s-a dovedit a fi metoda cea mai bună, eficientă și plăcută de expunere – metodă astăzi extinsă în toate marile muzee din lume.

Muzeul Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa” a fost conceput de fondator, ca Institut de cercetări zoologice – un model de instituție complexă, de sprijinire a tuturor formelor de învățământ, de largă educație și de cercetare științifică. În muzeu a scris Antipa despre regiunea inundaibilă a Dunării, despre biologia Deltei Dunării, despre bazele biologice ale mecanismului de producție în apele Dunării de Jos, despre bio-sociologia și bio-economia Mării Negre, despre fauna ihtiologică a României, despre pescării și pescuit în România, despre scopurile și căile de cercetare ihtiologică a Mării Negre etc. Cu asemenea bază științifică nu i-a fost greu să reprezinte în muzeu, aspecte din viața și obiceiurile viețuitoarelor.

Bogatele colecții pe care le adunase trebuiau bine preparate, bine conservate și depozitate, și mai ales trebuiau clasificate. Asemenea lucrări nu se puteau realiza decât cu foarte buni specialiști din echipa Dr. Grigore Antipa. Pentru el, Muzeul avea de îndeplinit atât rolul institutelor de educație și învățământ, cât și al unui institut central de cercetări științifice, pentru cercetarea problemelor speciale ale țării și pentru colaborări internaționale, la marile probleme generale, științifice.

În darea de seamă a Directorului, Dr. Grigore Antipa despre dezvoltarea, organizarea și activitatea Muzeului, prezentată în ședința solemnă de la 23 mai 1933, sub înalta președinție a M.S. Regelui Carol al II-lea se menționa: „În laboratoare și în colecții științifice s-au făcut studii importante pentru cunoașterea și explicarea amănunțită a naturii țării. Fauna țării a fost adunată, studiată, și în mare parte publicată după colecțiile acestui Muzeu. Aici s-au studiat condițiunile generale biologice ale apelor interioare, ale Dunării cu Delta și terenurile ei inundabile, ale lacurilor litorale și lagunelor, și ale Mării Negre. Aici s-au studiat mijloacele pentru punerea în valoare a mai multor ramuri de bogăție naturală a țării, ca: pescăriile,

terenurile inundabile, stufăriile, vânatul etc. Aici s-au studiat câteva capitole importante din Etnografia poporului român, – între care pescuitul și toată activitatea pe care o desfășoară poporul nostru în legătură cu apele – și s-a adunat un mare număr de cuvinte populare, precizându-li-se înțelesul științific, care au îmbogățit tezaurul lexicografic al poporului nostru și au adus o prețioasă contribuție la alcătuirea marelui dicționar al limbii române, publicat de către Academia Română”.

În programul Dr. Antipa se prevedea de pe atunci separarea completă între sălile destinate colecțiilor publice și didactice (de vizitare), și laboratoarele cu depozitele colecțiilor științifice. Colecțiile publice aveau pe un plan secundar latura cercetării științifice și trebuiau să corespundă necesității aplicării planului de cultură generală, învățământ și educație, să fie interesante pentru vizitatorii din orice pătură socială și cu orice grad de cultură, să fie estetice, atractive, instructive, „...pentru ca vizitatorii să-și poată face o idee cât mai clară despre viața animalelor, în mediul în care trăiesc”. Pe de altă parte, colecțiile științifice trebuie să corespundă nevoilor cercetării, să conțină material documentar cât mai bogat, preparat în mod special și care să aparțină de laboratoare de cercetări, dotate cu echipamentele necesare și cu o bună bibliotecă. Inventarele să fie enumerative și descriptive, cu fișe – ceea ce astăzi numim fișele de obiect, păstrate în cartoteci și mai mult, se practică evidența computerizată a fondului de carte.

Este impresionantă viziunea Dr. Grigore Antipa, cu peste 100 de ani în urmă, pe când muzeologia nu era o disciplină academică, bazată pe principii și reguli precise de restaurare, conservare, manevrare și păstrare a patrimoniului, când nu erau conceptele de management muzeal și de marketing cultural, de pedagogie muzeală și de sondaje ale opiniei vizitatorilor, când în sfârșit, serviciul de astăzi al muzeelor în slujba comunității era înțeles de Antipa „...să corespundă nevoilor speciale ale țării noastre, stării și cerințelor culturale, psihologiei publicului” (Fig. 1).

Din anul 2011 Muzeul „Antipa” a căpătat o haină nouă, modernă, prin modernizarea moștenirii de la Grigore Antipa. Valorosul patrimoniu, adunat cu inimaginabilă trudă, este astăzi prezentat într-o nouă concepție tematică, pe regiuni biogeografice și cu trimitere la îngrijorarea omenirii privind viitorul diversității biologice, în condiții de supraexploatare a capitalului natural, de poluare a mediului, de fragmentare și distrugere a habitatelor naturale. Specialiștii din instituție au trăit zbuciumul alegerii celei mai bune soluții, beneficiind de toate achizițiile muzeothenice,

Foto: Interesul vizitatorilor pentru cunoașterea noutăților din Muzeul Național de Istorie Naturală din București – mai 2013. (Foto: George Năzăreanu)

dominați de dorința de a răspunde cât mai bine așteptărilor vizitatorilor – beneficiarii actelor culturale oferite în contextul creșterii exigențelor publicului. Cheltuielile n-au fost mici și trebuie apreciate în mod deosebit eforturile financiare pe care a înțeles să le facă Ministerul Culturii și Cultelor pentru finalizarea proiectului de „reinventare” a Muzeului, după 100 de ani.. Modernizarea amintită n-a fost deloc ușoară. Pe tema reorganizării expoziției au apărut convulsii între specialiștii din instituție și între aceștia cu cei din afară, cărora le păsa de ce se petrece în instituția de referință pentru țară. . Se știe că este sănătoasă contradicția de vederi, atunci când în spatele grijii față de patrimoniu nu se ascunde comoditatea sau nostalgia pentru o stare de fapt, depășită. Întotdeauna însă, când ne este mai greu ne întrebăm dacă nu ne abatem de la programele și idealurile fondatorului instituției, dacă avem într-adevăr suficientă grijă de patrimoniu, de calitatea programelor și actelor culturale pe care le oferim vizitatorilor și ne mai întrebăm cum ar fi procedat însuși Dr. Grigore Antipa – marele vizionar și savant patriot, avangardist în muzeologia începutului de secol 20.